

Implications of (non)responsibility of minors on the growth of violence in society

Dragana Lazić,

Doctor of Legal Sciences,
Associate Professor of Criminal Law and Criminal
Procedural Law in
the Department of Criminal Law.
E-mail: dragana1908@yahoo.com,
<https://orcid.org/0000-0001-6227-139X>,
Vice Dean of Academic Affairs at the MB
University,
Teodora Drajzera No. 27, 11000 (Belgrade,
Republic Serbia);

Aleksandra Danilović,

Doctor of Legal Sciences,
Assistant Professor of Public Law.
E-mail: aleksandra.danilovic@yahoo.com,
<https://orcid.org/0009/0008/8735/4253>,
Law office "Aleksandra Danilovic", 11 000,
Kumanovska 6/19,
(Belgrade, Republic Serbia);

Marija Kostić,

Doctor of Legal Sciences,
Associate Professor of Administrative Law and
Administrative Procedural Law in the Department
of Administrative Law.
E-mail: marija.d.kostic@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-8662-3265>,
Vice-Rector for Quality at the MB, University,
11000, Teodora Drajzera No. 27
(Belgrade, Republic Serbia).

Abstract

Modern society is witnessing an era of expansion of violence in all spheres of life and work. Violence as a central concept analyzed and studied, but its presence is still not decreasing and continuously growing. The only thing that is changing are the forms of violence in schools and families, at sports events and public transport, on the streets and workplaces, on social networks, on the Internet and through modern information technologies in all other areas of social life.

Starting from the premise of the increase in violent acts by minors-juvenile, the subject of the article includes an analysis of the causes and consequences of young people's propensity for violence at an early age and the responsibility of social actors for such behavior by minors. The responses of Serbian society to juvenile violence analyzed from the aspect of educational work with kids, and the initiation of disciplinary, moral, and legal sanctions against minors.

The aim of the article is to reveal and scientifically explain the contemporary causes of the sudden expansion of juvenile violence, based on a more complete description of this harmful social phenomenon, but also to explain the degree of effectiveness of the sanctions applied to juvenile perpetrators of violent acts.

In data collection, the research method which we use in this article are survey and free-form interview techniques, as well as the operational method of

Citation:

Lazić, D., Danilović, A., & Kostić, M. (2025).
Implications of (non)responsibility
of minors on the growth of violence in society.
Social Communications: Theory and Practice, 17(1),
173–191.

DOI: 10.51423/2524-0471-2025-17-1-3

© Lazić, D., Danilović, A., &
Kostić, M. (2025).

Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Submitted	
to the editor	02.12.2024
Review 1	05.01.2025
Review 2	07.01.2025
Accepted	
for printing	11.01.2025

Keywords:

*juvenile violence, minor, kids, disciplinary,
misdemeanor and criminal, juvenile responsibility.*

*document content analysis, primarily its
qualitative and quantitative document
analysis techniques. In processing the
obtained data, the statistical method
applied, mainly its descriptive analysis
procedures, with an emphasis on the
frequencies of the number of reported,
accused and convicted minors for criminal
acts of domestic violence and against
marriage and family, in the period from
2013 to 2022 on the territory of the Republic
of Serbia.*

*The research results produced several
new methodological procedures for the early
detection of violent acts and for the
identification and recognition of those who
are candidates for juvenile behavior. In
addition, systemic measures offered to
combat this socially dangerous
phenomenon, as well as scientifically based
proposals for combating juvenile violence,
which represent a good basis for parents,
guardians, teachers, professors and
competent social institutions, bodies, and
organizations of modern society to act
preventively and protectively to reduce
juvenile violence.*

Uvod

Srbija kao suverena država je posle raspada Socijalističke federativne Republike Jugoslavije ratifikovala Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima deteta (Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Međunarodni ugovori, br. 15/90 i br. 4/96 i 2/97). Ratifikacijom Konvencije UN, Srbija se obavezala da „obezbedi ostvarivanje svih prava deteta, a naročito, na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, potpunu informisanost, na pravično postupanje i zaštitu privatnosti dece, kao i da detetu koje je bilo izloženo nasilju obezbedi podršku za fizički i psihički oporavak i njegovu socijalnu reintegraciju”.

Istraživanja koja su sprovedena u drugim državama, ukazuju da i sve savremene države, bez obzira na njihov stepen ekonomskog i ukupnog društvenog razvoja imaju problema sa vršnjačkim nasiljem u školama, bližem i daljem okruženju maloletnih lica, u porodicama, na ulicama, u mestima za igru i rekreaciju i da sve zajedno pokušavaju da pronađu adekvatne načine za prevazilaženje ovog ozbiljnog društvenog problema (Mattonet i dr., 2024; Navjot, i drugi, 2024).

Rezultati epistemoloških istraživanja u ovom i drugim radovima (Popadić, Plut & Pavlović, 2014) su potvrdili da je zakonodavni okvir u Republici Srbiji koji reguliše suzbijanje akata podstaknutih nasiljem, posebno nasilje koje čine maloletna lica, na zadovoljavajućem nivou, ali se problemi javljaju u primeni pravnih instituta i akata. Problemi sa kojima se suočava Republika Srbija kao država usmereni su, pre svega, na nedostatak licenciranih odnosno edukovanih pojedinaca ili sertifikovanih institucija za rad sa maloletnim licima. Na decu veliki uticaj ostvaruju pogrešni uzori koji se masovno prezentuju putem društvenih mreža, interneta i drugih oblika koje nude savremene informacione tehnologije, gde maloletna lica, najčešće zbog odsustva neophodne doze nadzora roditelja, imaju priliku da vide štetna ponašanja koja su, na početku, društveno neprihvatljiva, a na kraju u prekršajnom i krivičnopravnom pogledu zabranjena (Jugović, 2012). Većina država u razvoju, kakva je i Republika Srbija, još uvek nemaju sistemski pristup suzbijanju nasilja i razvijanja osećanja empatije među vršnjacima, odnosno nemaju dovoljno izgrađen obrazovno-vaspitni sistem koji je u potpunosti posvećen obrazovanju i vaspitanju dece mlađih uzrasta. Uloga vaspitanja je odavno prebačena samo na roditelje, što sudeći po situaciji u kojoj se nalazi Srbija i druge države u tranzicionom razvoju, nije dobro rešenje.

Značaj predostrožnosti ili smotrenosti u vaspitavanju i obrazovanju dece odnosno maloletnih lica jeste prvi korak ka njihovom normalnom, ispravnom i pravom životnom putu. Kada se propusti taj najvažniji korak, nastaju problem u vidu nepoštovanja bilo kakvog autoriteta (nastavnika, roditelja...), dolazi do kršenja društvenih, kulturnih i običajnih normi, odnosno javljaju se devijantna ponašanja. Nedostatak ovakve profilakse tj. predostrožnosti nema reperkusije samo na porodicu i školu, nego i na celokupno društvo (Nikolić, 2012 : 219).

O reformama u oblasti obrazovanja i vaspitanja i efikasnijim načinima suzbijanja akata nasilja, nažalost, počelo se aktivnije razgovarati tek nakon niza teških oblika nasilja i nesrećnih slučajeva nastalih kao posledice maloletničkog nasilja, koji su se dešavali u osnovnim i srednjim školama u poslednjih nekoliko godina. Naime, velike i male, pojedinačne i grupne tragedije u kojima drugari fizički nasrnu na svoje vršnjake, najčešće maloletna lica, i nanesu im lake ili teške telesne povrede i zastrašujuće vesti o masovnim ubistvima u kojima je lišeno života više maloletnih lica (Manojlovic, Lazić, & Miladinovic Bogavac , 2024), su ozbiljan signal za promene u zakonodavnoj i institucionalnoj sferi savremenog društva. Nakon takvih nacionalnih tragedija i neželjenih društvenih događaja, pitanje je – da li smo kao samostalna, nezavisna i suverena država, sa svim svojim sistemima, institucijama, ustanovama, organizacijama i razuđenim elementima građanskog društva zakazali ili zakasnili? Ko je, koliko i kako odgovoran za takvo stanje među maloletnom populacijom savremenih društava? Još važnije od toga pitanja jeste, šta sistemski učiniti da se masovno delikventno maloletničko ponašanje eliminiše i tragedije kakve su zadesile Srbiju prošle godine nikada više ne ponove?

2. Metode istraživanja primenjene u radu

Da bi istraživanje koje se odnosi na uticaj odgovornosti ili neodgovornosti podmlatka za ispoljene ili preživljene akte nasilja dobilo na naučnoj vrednosti, autori su u istraživanju za potrebe izrade ovog članka, primenili različite metode, tehnike i instrumente.

U realizaciji ovog istraživanja primenjene su gotovo sve osnovne analitičke i sintetičke metode saznanja i istovremeno istraživanja, s akcentom na metode analize, sinteze, specijalizacije i njenom metodskom obliku klasifikacije, kao i na metodama konkretizacije, generalizacije i induktivno-deduktivnoj metodi.

Iz korpusa opštenaučnih metoda u radu su primenjene statistička metoda sa težištem na deskriptivnoj statistici i komparativna metoda u kojoj je upoređen odnos između komparabila broja prijavljenih, procesuiranih i osuđenih maloletnih lica, odnosno izrečenih krivičnih sankcija maloletnicima za krivična dela nasilje u porodici i protiv braka i porodice, u periodu od 2013. do 2022., na teritoriji Republike Srbije.

Za prikupljanje podataka i informacija o predmetu istraživanja korišćena je metoda ispitivanja, uz primenu tehnike anketnog ispitivanja i instrumenta Anketnog upitnika, kao i tehnike intervju a i instrumenta osnove za naučni razgovor kojim su pribavljeni stavovi i uverenja učenika, nastavnika i rukovodstva jedne osnovne škole u Beogradu o disciplinskoj odgovornosti učenika u školi. Intervju je proveden na uzorku rukovodećeg kadra osnovne škole (sekrtar, pedagog, zamenik director i director osnovne škole). Anketiranje je realizovano na uzorku 56 nastavnika razredne I predmetne nastave i 80 učenika osnovne škole od četvrtog do osmog razreda osnovne škole. Rezultati upitnika su obrađeni u softverskom paketu za obradu podataka SPSS, a zatim primenom statističkih tehnika, pre svega deskriptivne analize, opisani, objašnjeni i iz njih izvedeni sintetički generalizovani zaključci.

Pored metode ispitivanja, za prikupljanje i obradu podataka korišćena je operativna metoda analize sadržaja dokumenata uz primenu tehnika kvalitativne i kvantitativne analize (Danilović: 2021, str. 21-23). Kvalitativna tehnika ove metode je primenjena za tematsku analizu kvalitativnih svojstava maloletničke delikvencije u naučnim izvorima literature, pre svega: monografijama, sociološko-kriminološkim krivičnopravnim knjigama, tematskim zbornicima radova sa naučnih skupova i konferencija, sociološkim i kriminološkim naučnim časopisima, zakonskim i podzakonskim pravnim aktima u kojima se tretirala predmetna tema članka. Kvantitativna tehnika analize je zahtevala izradu, za ovu priliku posebno konstruisanog, statičkog Kodeksa pojmova-iskaza i njegovog pomoćnog dela - Evidencionog obrasca kojima su pribavljani bitni indikatori iz godišnjih statističkih biltena, izveštaja i sudskih presuda. U indikatorima su iskazivana određena kvantitativna i kvalitativna svojstva odnosa između broja prijavljenih, optuženih i osuđenih maloletnih lica.

U prikupljanju i obradi podataka, putem Kodeksa pojmova-iskaza kao primarnog instrumenta metode analize sadržaja dokumenata, autori su analizirali i merili unutrašnja latentna svojstva i karakteristike glavnih dimenzija pojave (ne) odgovornosti maloletnih lica na rast nasilja u društvu, kroz odnos između broja prijavljenih, procesuiranih i optuženih maloletnih lica za krivična dela nasilje u porodici i protiv braka i porodice, u periodu od 2013. do 2022. Merenje je realizovano putem spoljašnjih manifestnih indikatora sadržanih u statističkim biltenima i sudskim presudama. U procesu analize utvrđene su spoljašnje i unutrašnje veze iz kojih su autori došli do uzročnih i funkcionalnih pravilnosti o (ne) odgovornosti maloletnih lica na rast nasilja u Srpskom društvu (Danilović: 2015, str. 113).

3. Rezultati i diskusija

3.1. Kategorijalno-pojmovni aparat istraživanja

Istraživanje pod nazivom „Implikacije (ne) odgovornosti maloletnih lica na rast nasilja u društvu“ koncipirano je tako da se iz celokupnog razvojnog procesa maloletnih lica dođe do naučne spoznaje uzroka i faktora koji dovode do porasta nasilja u društvu. Pod terminom „društvo“ u ovom radu podrazumevamo sve društvene odnose koji se uspostavljaju između maloletnih lica u mikro društvenim organizacijama kao što su predškolske ustanove, osnovne i srednje škole i porodice.

Pod pojmom maloletna lica u pozitivnopravnim propisima Republike Srbije smatraju se lica koja imaju više od četrnaest godina, a manje od osamnaest godina života. Pomenuta lica dele se na mlađe i starije maloletnike, gde se pod mlađim maloletnicima smatraju ona lica koja imaju od 14 do 16 godina, dok se starijim maloletnicima smatraju lica koja imaju od 16 do 18 godina. Pod pojmom „deca“ u radu se podrazumevaju lica koja nemaju navršених 14 godina.

Nasilje među vršnjacima počinje već zasnivanjem prvih zajednica za boravak. Najčešće su to grupe u dečijim vrtićima. Vrtić je prvo vaspitno-obrazovno mesto gde maloletna lica uče da funkcionišu u grupi. I u tim grupama javljaju se akti nasilja. Tražeći svoje mesto u zajednici, deca nanese povrede jedni drugima (ugriz, ogrebotina i slično), ali to su uvek telesne povrede koje su lakše prirode. Psiholozi smatraju da takve vrste povreda, ali i takvi vidovi ispoljavanja nasilja, nisu za zabrinjavanje i da je takvo ponašanje normalno u ranoj dobi života. Bilo je slučajeva ugriza među decom, kao najčešći „odbrambeni mehanizam“ ili najčešći „oblik napada“, koji budu takve prirode da se moraju i medicinski ta deca zbrinjavati, ali to su retki slučajevi (Nacionalna platforma za prevenciju nasilja koje uključuje decu, 2024.).

I na ovakva ponašanja vaspitno-obrazovne institucije imaju odgovore u vidu razgovora, kažnjavanja i disciplinovanja. U predškolskim ustanovama u Republici Srbiji se metode kažnjavanja ne koriste, ali se koriste metode disciplinovanja. Tako, primera radi, ukoliko se neko dete ne ponaša na društveno prihvatljiv način, ono bude upućeno na „stolicu za razmišljanje“ gde treba da razmisli o svom postupku ili sedi u izdvojenom delu sobe neki vremenski period da bi se distancirao od grupe, odnosno da bi mu se uskratilo igranje i tako ukazalo na neprihvatljivo ponašanje. U nekim slučajevima takva deca dobiju konkretne zadatke - da počiste nered koji su napravio/la, da uputi drugaru ili drugarici reči izvinjenja i slično.

Međutim, već u prvim danima školske zajednice problemi u vezi sa nasiljem se povećavaju i iziskuju dublju analizu. Autori članka značajnu pažnju posvetili su istraživanju uzroka nasilja u osnovnim školama kao „inicijalnog zamajca“ za sva dalja ponašanja u svim ostalim zajednicama. U tu svrhu, posredstvom anketnog ispitivanja prikupili su podatke o nasilju u jednoj većoj osnovnoj školi na teritoriji grada Beograda o načinima suzbijanja nasilja i disciplinskoj odgovornosti dece u osnovnim školama u Republici Srbiji.

Iz episemiloško-pravnog ugla posmatrano, za maloletna lica ne postoji krivična odgovornost, ali se utvrđuje disciplinska odgovornost. U empirijskom istraživanju disciplinske odgovornosti, sprovedenom u jednoj osnovnoj školi na teritoriji Beograda, učestvovalo je 80 učenika, 26 nastavnika razredne nastave i 30 nastavnika predmetne nastave. Prema članu 83 Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja „disciplinska odgovornost je odgovornost učenika za povredu pravila ponašanja u školi, nepoštovanje odluke direktora i organa škole, ili ukoliko neopravdano izostane sa nastave pet časova, odnosno koji svojim ponašanjem ugrožava druge u ostvarivanju njihovih prava“ (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 27/2018 - dr. zakon, 6/2020, 129/2021 i 92/2023). Zakonom je jasno definisano kada učenik odgovara za težu povredu, a Pravilnikom o pravima obavezama i odgovornosti učenika u osnovnoj školi propisane su lakše povrede obaveza (Pravilnikom o pravima obavezama i odgovornosti, 2024)

Prema pozitivnopravnim propisima Republike Srbije disciplinske mere koje su na raspolaganju školama klasifikovane su u sledeće kategorije: opomena i ukor odeljenskog starešine, ukor odeljenskog veća (ukoliko je u pitanju lakša povreda obaveze), a za težu povredu obaveze učenika izriču se: ukor direktora, ukor nastavničkog veća, ili premeštaj u drugu školu (ukoliko se radi o uzrastu deteta od petog do osmog razreda).

3.2. Disciplinska odgovornost maloletnih lica u osnovnoj školi: promenjena pod pritiskom prakse

regulativa

Da postojeća zakonodavna pravila nisu na zadovoljavanjućem nivou i da su neophodne promene u oblasti odgovornosti (kako krivične, tako i disciplinske) maloletnih lica ukazuje nam činjenica da je država već počela da menja regulativu u ovoj oblasti, ali i da tek planira ozboljnu reforme po ovom pitanju. Prosvetni radnici u školama Srbije sve više su izloženi nasilju koje dolazi od strane učenika, ali i njihovih roditelja, pa su zbog toga počele pripreme za izmenu i dopunu Krivičnog zakona Republike Srbije gde se vode ozbiljne naučne i stručne rasprave čiji rezultat bi mogao da bude, da se napad na prosvetne radnike u

školama i na fakultetima poistovetiti sa napadom na advokate i da se za takva krivična dela u Krivičnom zakoniku uvedu strože sankcije.

U prilog tome govori i činjenica da je Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, kao matični zakon u sferi obrazovanja menjan tri puta 2020, 2021. i 2023. godine, a da je u februaru 2024. godine Ministarstvo prosvete RS donelo nove pravilnike kojima se bliže uređuju instituti disciplinske odgovornosti. Kako se roditeljima daje mogućnost da sve više učestvuju u radu škole, tako su i uslovi u kojima škola funkcioniše sve složeniji. Nije redak slučaj u praksi da roditelji angažuju advokate (tj. daju im punomoćje da ih zastupaju kao neuku stranku) kako bi „isterali“ pravdu u školi. Iako je roditelj, odnosno staratelj jedini zakonski zastupnik deteta, advokati se pozivaju na načelo pomoći stranci koja je neuka i deluju štiteći interese roditelja, odnosno deteta. Primera radi, kroz provedeni intervju saznali smo da je u osnovnoj školi u kojoj smo sprovodili istraživanje zabeležen slučaj (2014.godine) gde su roditelji na roditeljske sastanke slali advokata da prisustvuje u njihovo ime u korist deteta od 10. godina. Od tada, takva praksa je sve češća.

Kada se govori o disciplinskoj odgovornosti učenika u školama, neophodno je naglasiti da se njihova odgovornost ne može striktno odvojiti od odgovornosti i drugih subjekata i to prvenstveno roditelja, sekretara, psihologa, pedagoga, odeljenskog starešine, ali i direktora škole. Sve aktivnosti i odgovornosti koje imaju ova lica, sva prava i obaveze međusobno su povezani i imaju veliki stepen implikacija jedni na druge.

Uloga direktora u utvrđivanju disciplinske odgovornosti učenika jeste imperativna. Da direktori škola uporno rade na unapređenju efikasnosti reakcije na teške povrede obaveza učenika govori i činjenica da je prethodno zakonsko rešenje ostavljalo direktoru vreme od 30 dana od dana učinjene teže povrede obaveze učenika ili učinjene povrede, da pokrene, vodi i okonča vaspitno-disciplinski postupak protiv učenika i donese rešenje. Danas, taj period je znatno kraći i obaveza direktora prema Zakonu je da pokrene postupak odmah, a najkasnije u roku od dva radna dana od dana saznanja, o čemu ima i zakonsku obavezu da obavesti roditelje učenika ili njegovog zakonskog staratelja i da postupak u potpunosti okonča za 20 dana u slučaju teže povrede obaveze.

Odeljenjski starešina je pedagoški, organizacioni i administrativni rukovodilac odeljenja. On je kao nastavnik odgovoran za sprovođenje plana i programa obrazovno-vaspitnog rada i ostvarivanje ciljeva i zadataka vaspitanja učenika u jednom odeljenju škole. Složenost posla odeljenjskog starešine ogleda se i u činjenici da je zadužen za koordinaciju i saradnju svih učesnika vaspitno-obrazovnog rada u jednom odeljenju: svakog učenika pojedinačno, cele odeljenjske zajednice, svih nastavnika koji predaju u tom odeljenju, roditelja, stručnih saradnika, itd. Promene, nedavno usvojene u zakonodavnom okviru tiču se i odeljenskih starešina, pa je tako zakonski određeno da je „odeljenjski starešina obavezan da blagovremeno, a najmanje četiri puta u toku školske godine, na primeren način obaveštava roditelje o postignućima učenika, napredovanju, motivaciji za učenje i napredovanje u vladanju i drugim pitanjima od značaja za obrazovanje i vaspitanje. Obavezan deo obaveštenja roditelju, u delu vladanja, je obaveštenje o redovnosti pohađanja nastave, kao i izrečene vaspitno disciplinske mere“ (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 2023). Problem se javlja u tome što se roditelji, pretežno problematične dece, ne odazivaju na pozive odeljenskog starešine, pa iako formalno imamo jako dobro uređena pravila, praksa obično ne daje tako dobre rezultate.

Pedagog i psiholog takođe imaju značajnu ulogu u određivanju disciplinske odgovornosti učenika. Prilikom utvrđivanja disciplinske odgovornosti učenika pedagog i psiholog jesu činioци koji ceo problem „rastavljaju na delove“. Prikupljaju dokaze, izjave učenika, izjave roditelja, izjavu nastavnika, svedoka, kako bi se utvrdila odgovornost učenika i u saradnji sa sekretarom škole izveštavaju direktora, kako bi doneo pravičnu odluku.

Ni uloga sekretara škole ne može se minimizirati u određivanju i definisanju disciplinske odgovornosti učenika, ali i daljeg postupka povodom toga. Uloga sekretara u utvrđivanju disciplinske odgovornosti učenika jeste da prati proceduru, usmerava subjekte i informiše koje su zakonske mogućnosti svakog pojedinačno i stara se o doslednoj primeni pravnih propisa.

Saradnja sa Centrima za socijalni rad je posebno značajna. U tom smislu pravna regulativa je postavljena dobro, ali kao i u većini slučajeva, primena pravne regulative je upitnog kvaliteta. U intervjuu sa pedagogom škole u kojoj smo sprovedli istraživanje spoznali smo da saradnja Centra za socijalni rad i škole nije na nivou kakav je za očekivati, odnosno vrlo često se desi da škola pošalje zahtev za informacije – dokle se stiglo u nekom postupku, da bi škola mogla preduzimati sledeće korake, a odgovor iz Centra za socijalni rad nikada i ne stigne, čak i nakon nekoliko intervencija koje preduzimaju nadležni subjekti škole.

Odgovornost roditelja za ponašanje maloletnih lica nije samo ustaljeno mišljenje društva, nego je i obaveza koja je zakonski uređena. Zakon uređuje da je roditelj ili staratelj prekršajno odgovoran za teže disciplinske prekršaje maloletnika (Zakon o obligacionim odnosima, 2020). Tu se pre svega misli na materijalnu vrstu odgovornosti u vidu naknade štete. Međutim, ovakav vid odgovornosti nije uvek zadovoljavajući, ukoliko se uzme u obzir kakva sve protivpravna dela maloletna lica mogu učiniti. Takođe, po pitanju odgovornosti roditelja za postupke maloletnih lica oglašava se i krivično pravo i to posebno naglašavajući obavezu roditelja da vaspitava svoje dete i da ne sme dete zanemariti ili zapustiti.

Procedure za procesuiranje nedisciplinovanih maloletnika pooštrile su se početkom 2024. godine, usled niza nasilnih akata koji su se desili u školama (nasilje među vršnjacima, ali i nasilje ispoljeno od strane učenika prema nastavnicima), koje je dospelo u javnost. Osnovano se pretpostavlja da je broj nasilnih akata u školama mnogo veći, ali da se o tome još uvek ne govori. Najčešći razlog tome jeste strah da ne postane još gore. Kao reakcija na nasilne akte maloletnika u školama, Ministarstvo prosvete Republike Srbije je u februaru 2024. godine donelo Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje (Pravilnik, 2024) u kojem je tačno propisana procedura sprovođenja disciplinskih prekršaja u cilju sprečavanja njihovog odugovlačenja, ali i ostvarivanja prioritete zaštite deteta i njegovog integriteta.

Na izmenama postojećih pravilnika, ali i donošenju novih, Republika Srbija je radila aktivno tokom 2022. i 2023. godine. Tome je prethodilo niz događaja u kojima je nasilje eskaliralo do te mere da su posledice takvih ponašanja nesagledive i nepopravljive. Nakon višestrukog ubistva koje se desilo u OŠ “Vladislav Ribnikar” u strogom centru Beograda, promenjen je i režim postojanja i funkcionisanja školskog policajca. Kako je do tada unutrašnjost škole bila zabranjena zona za školskog policajca, sada je i taj deo u njegovoj nadležnosti. Nakon 3. maja 2023. godine, svaka škola ima jednog ili dva policajca koji pored toga što obilazi zonu škole i stara se o bezbednosti učenika u delu oko škole, u školskom dvorištu, on prati dešavanja u školi. Ta mera je posebnog značaja i potvrdila je opravdanost svog postojanja, već u decembru 2023. godine kada su bile intenzivne dojave bombi u većini osnovnih škola na teritoriji grada Beograda. Kako je istovremeno više škola imalo istovrsne dojave, intervetne ekipe policije nisu imale tolike kapacitete da budu na svim lokacijama, pa je školski policajac preuzeo delimično njihovu ulogu i pregledao školu, nakon što su u najkraćem mogućem roku učenici evakuisani iz škole (Dnevna štampa: Slobodna Evropa, Blic, BBC...). Pored toga, u školi u kojoj je realizovano empirijsko istraživanje, došlo se do informacija da se desila i situacija u kojoj je roditelj učenika vikao i fizički pretio jednoj nastavnici, jer je smatrao da ocena koju je njegovo dete dobilo nije adekvatna. Međutim, pravovremenom reakcijom školskog policajca izbegnut je fizički kontakt i ozbiljniji sukob (Zapisnik o radu školskog policajca, del.br. 434/23, 2023).

3.3. Rezultati istraživanja primene disciplinskih mera i percepcije uspešnosti u osnovnoj školi

njihove

U anketnom ispitivanju provedenim na uzorku 56 nastavnika (26 nastavnika razredne nastave i 30 nastavnika predmetne nastave), postavljena su pitanja koja su se odnosila na glavni predmet istraživanja u ovom članku. Odgovori na postavljena pitanja pretežno su bili formulisani u vidu tvrdnji u obliku petostepene skale likertovog tipa (u potpunosti se slažem, slažem se, ne mogu da procenim, ne slažem se i uopšte se ne slažem, dok je nekoliko pitanja bilo otvorenog tipa). Dozvolu za anketiranje autori su dobili od uprave škole,

a saglasnost smo dobili i od Saveta roditelja. Testiranje je sprovedeno metodom ispitivanja, tehnikom anketnog ispitivanja i posebnom pripremljenim instrumentom za tu priliku – anketnim upitnikom.

Rezultati anketnog ispitivanja nastavnika razredne i predmetne nastave sledi u nastavku ovog članka:

Na prvo pitanje u upitniku: *Da li se slažete sa stavom da je postupak utvrđivanja disciplinske odgovornosti učenika Zakonom jasno definisan*, 47% ispitanih nastavnika je odgovorilo da ne može da proceni, 21% nastavnika je iznelo stav da su upoznati sa zakonskom sadržinom utvrđivanja disciplinskog postupka i da je on jasno definisan, a 32% ispitanih nastavnika misli da postupak utvrđivanja disciplinske odgovornosti nije zakonom jasno definisan.

Drugo pitanje u anketnom upitniku glasilo je: *Za kog subjekta smatrate da ima ključnu ulogu prilikom utvrđivanja disciplinske odgovornosti?* U odgovorima na postavljeno pitanje, 39% ispitanih nastavnika označilo je sekretara škole kao glavno lice za utvrđivanje disciplinske odgovornosti, 37% direktora škole, a 24% odeljenskog starešinu.

Treće pitanje na koje su ispitanici dali odgovor glasilo je: *U kojoj meri se slažete sa tvrdnjom da je saradnja osnovne škole sa spoljašnjim subjektima (npr. Centrom za socijalni rad, Ministarstvom unutrašnjih poslova) bitna prilikom utvrđivanja odgovornosti učenika?* U odgovorima na ovo pitanje, 68% ispitanih nastavnika je odgovorilo da se u potpunosti slažu da je ta saradnja bitna, a 32% je odgovorilo da ne može da proceni važnost te saradnje.

Četvrta tvrdnja u anketnom upitniku glasila je: *Da li se slažete da Centar za socijalni rad dobro obavlja svoj posao u smislu saradnje sa školom i roditeljima učenika za koga se utvrđuje odgovornost?* U odgovorima na ovo pitanje, 52% ispitanih nastavnika razredne i predmetne nastave izjasnilo se da ne mogu da procene, a 45% nastavnika se ne slaže sa tvrdnjom, dok se svega 3% ispitanika složilo sa tom tvrdnjom.

Peto pitanje odnosilo se na tvrdnju: *Da li se slažete da prisustvo školskog policajca utiče na disciplinu u školi.* U percepciji odgovora na ovo pitanje, 96% ispitanika se složilo sa tvrdnjom, dok je njih 4% odgovorilo „ne mogu da procenim“.

Na šesto pitanje iz upitnika koje je glasilo: *Da li smatrate da pored školskog policajca treba uvesti i još neki oblik zaštite bezbednosti i sigurnosti učenika u školi*, svi ispitani nastavnici razredne i predmetne nastave su potvrdno odgovorilo na ovo pitanje, što ukazuje da oni shvataju značaj bezbednosti i sigurnosti u školama i da su zainteresovani da se nivo bezbednosti i sigurnosti učenika i nastavnika u školama poveća. Upitani da iznesu svoje konkretne predloge, *koji još oblike bezbednosti i sigurnosti treba uvesti u škole*, odgovorili su da je to pojačani video nadzor, uvođenje interfona za ulazak u školu i povećavanje broja školskih policajaca.

Sedmo pitanje anketnog upitnika glasilo je: *Slažete li se sa stavom da su sankcije za lakše ili teže povrede koje se primenjuju prema učenicima u osnovnoj školi dovoljne za uspostavljanje željene discipline učenika?* Najveći broj ispitanih nastavnika, njih 75% odgovorilo je da se ne slaže sa tim stavom, smatrajući da su postojeće sankcije blage, a 25% ispitanika je odgovorilo da ne mogu da procene.

Na osmo pitanje upitnika: *Koje od sankcija su, po Vašem mišljenju, prevaziđene u savremenom dobu?*, najveći broj ispitanih smatra da je to *Ukor nastavničkog veća*, a ostali ispitani nastavnici, u podjednakom procentu, su smatrali da su to disciplinske mere : opomena, ukor odeljenskog starešine i ukor odeljenskog veća.

U odgovorima na deveto postavljeno pitanje iz anketnog upitnika koje je glasilo: *Koje bi sankcije po Vašem mišljenju bile delotvornije da se uvedu u obrazovni sistem Srbije*, odgovori ispitanih učenika su bili raznoliki, pre svega, da bi u obrazovni sistem trebalo uvesti nove kazne, kao što su: novčana kazna, pojačan društveno-korisni rad, udaljavanje sa nastave i svakodnevno ispitivanje gradiva.

Poslednje, deseto pitanje odnosilo se na prognozu daljeg razvoja predmeta istraživanja i glasilo je: *Da li smatrate da će trend nasilja u školama nastaviti da raste*, njih 79% ispitanih nastavnika razredne i predmetne nastave je odgovorilo potvrdno, što je samo za sebe poražavajuće za društvo, signalna lampica za uzbunu i preduzimanje hitnih mera za suzbijanje nasilja u školama.

Uporedo sa provedenim anketnim ispitivanjem stavova nastavnika razredne i predmetne nastave, realizovano je i anketno ispitivanje stavova na uzorku od 80 učenika o disciplinskoj odgovornosti u školama, čije rezultate predstavljamo u nastavku članka.

Na prvo pitanje u anketnom upitniku: *Da li volite da dolazite u školu?* Rezultat odgovora ispitanih učenika je bio: 72% – da, 28% – ne, što je zabrinjavajući procenat odgovora sa stavom da ne vole da dolaze u školu, imajući u vidu da je osnovno obrazovanje u Srbiji obavezno.

Na pitanje broj dva: *Da li ste upoznati sa procedurom utvrđivanja disciplinske odgovornosti učenika,* 54% ispitanih se izjasnilo: delimično sam upoznat/a, dok je 31% ispitanika odgovorio odrično, a 15% potvrdno.

Sušтина trećeg pitanja u anketnom upitniku glasila je: *Da li je prema Vama u toku školovanja vođen ili se trenutno vodi disciplinski postupak*?. Na ovo pitanje, 86% ispitanika je odgovorilo sa „ne“, a 14% sa „da“, što je takođe zabrinjavajući rezultat i potvrđuje polaznu premisu porasta disciplinskih grešaka i prestupa učenika u osnovnim školama.

Na četvrto pitanje upitnika: *Da li ste nekada odlazili na razgovore sa pedagogom ili psihologom u vezi određenog incidenta koji se dogodio Vama ili Vašem drugaru,* čak 61% ispitanih učenika je odgovorilo da su bili na razgovorima kod pedagoga i psihologa škole, 39% da nisu imali razgovor sa pedagogom i psihologom, što je takođe, zabrinjavajući procenat koji odražava stvarno stanje u osnovnim školama.

Na peto pitanje upitnika koje je glasillo: *Da li se u prisustvu školskog policajca osećate sigurnije u školi*?, odgovori su bili očekivani. Čak 91% ispitanih učenika je odgovorilo da se u prisustvu školskog policajca osećaju bezbednije i sigurnije, što opravdava Odluku Vlade da uvede školske policajce u sve osnovne i srednje škole u Srbiji.

Šesto pitanje koje je postavljeno nastavnicima i učiteljima, sada je postavljeno i učenicima, a glasillo je: *Da li pored školskog policajca smatrate da je neophodno uvesti i još neki oblik zaštite bezbednosti i sigurnosti učenika u školi*?. Na ovo pitanje, gotovo svi ispitani učenici odgovorili su sa „da“, odnosno da u osnovne škole treba uvesti još neke oblike zaštite bezbednosti i sigurnosti učenika. U nastavku ovog pitanja, da dopune svoje odgovore kroz neke konkretne predloge, najveća većina učenika je predložila da se poveća broj dežurnih nastavnika, ili uvede veći broj policajaca.

Sedmo pitanje odnosilo se na to da li su se učenici u školi bavili društveno-korisnim., odnosno humanitarnim radom, e samo 6% anketiranih učenika se izjasnilo da je u toku školovanja obavljalo neki vid humanitarnog rada.

Na osmo pitanje upitnika: *Da li Vaši roditelji/staratelji dolaze redovno na roditeljske sastanke,* njih 64% je odgovorilo da dolaze redovno, 36% ispitanih učenika je odgovorilo da ne dolaze, što je zabrinjavajuće i upućuje na logičan zaključak da značajan procenat roditelja nije posvećen svojoj deci, već su tu obavezu prepustili školi.

Na deveto pitanje upitnika koje je glasillo: „da li se slažete sa stavom da će ukor odeljenskog starešine ili ukor odeljenskog veća uticati na poboljšanje Vašeg ponašanja u školi“, 34% ispitanih učenika da se „ne slaže“ i da se „uopšte ne slaže“ sa tim stavom, 26% ispitanih osnovaca je odgovorilo „ne mogu da procenim“, a 40% ispitanih učenika „slažem se“ sa tim stavom iz upitnika.

Poslednje, deseto pitanje odnosilo se na sankcije i stav o njihovoj prevaziđenosti. Najveći broj ispitanih učenika je stava da je *ukor odeljenskog veća* uveliko prevaziđena sankcija u savremenom poimanju učenika, a zatim sledi *ukor odeljenskog starešine*, dok za najplodonosniju sankciju ispitanici smatraju „opomenu“ i „ukor direktora“.

3.4. Dinamika nasilja u primarnoj ljudskoj zajednici

Nakon svega, ili bolje rečeno pre svega, pojedinac uvek gravitira i pripada porodici. Najveći deo svog vremena provodi u porodici. Porodica, kao primarna zajednica roditelja i dece, zbog prirode porodičnih

odnosa i jakih emocionalnih veza između članova porodice, a posebno zbog velike mogućnosti uticaja roditelja na sveukupni razvoj ličnosti mladih, veoma je značajna, a u nekim periodima i osnovni i najvažniji činiac u razvoju ličnosti deteta. S toga su autori članka odlučili da ostatak istraživanja usmere ka nasilju u porodici i učešću maloletnika u tome. Period koji je zahvaćen istraživanjem, odnosi se na desetogodišnji period posmatranja ove pojave, počevši od 2013. do 2022. godine. U istraživanju predmetne teme ovog članka nije obuhvaćena 2023. i 2024. godina iz razloga što podaci Republičkog zavoda za statistiku, koje smo koristili i analizirali u radu nisu bili dostupni javnosti za prethodnu i tekuću godinu.

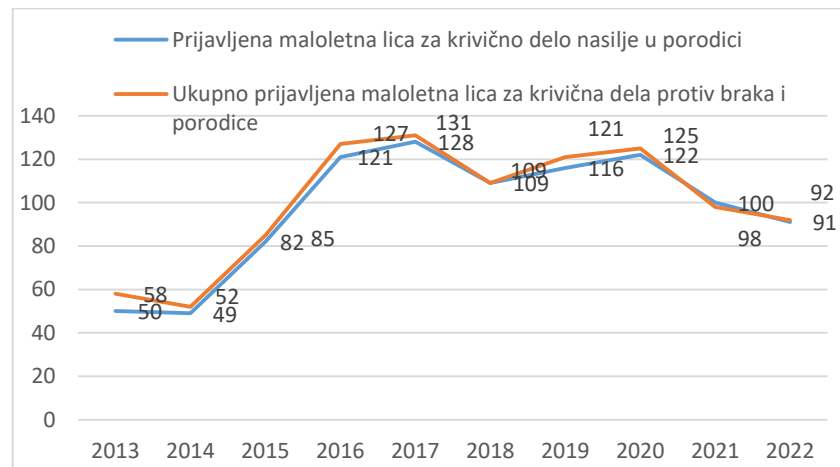
Otuda su u članku opisani, klasifikovani i analizirani podaci o maloletnim licima učiniocima krivičnog dela protiv braka i porodice, primarno krivičnog dela nasilje u porodici. Krivični zakonik Republike Srbije određuje da nasilje u porodici (član 194) čini onaj ko “primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice”. Za ovakvo ponašanje KZ RS određuje kaznu zatvora od tri meseca do tri godine. Ukoliko se desi da se pri izvršenju ovog dela koristi kakvo “oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši” predstavljaće teži oblik krivičnog dela nasilje u porodici za šta je određena i teža krivična sankcija i to kazna zatvora od šest meseci do pet godina. Još teži oblik od prethodnog za koji je zaprećena veća kazna (od dve do deset godina zatvora), postoji ukoliko prilikom činjenja ovog krivičnog dela nastupi “teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili delo bude učinjeno prema maloletnom licu” (Krivični zakonik Republike Srbije, 2024: tačka 1, 2 i 3).

U praksi se dešavalo da akti nasilja u porodici prouzrokuju i ljudske žrtve, pa kao posledica takvih akata nastupi smrt člana porodice ili maloletnog člana porodice. U prvom slučaju zakonodavac se opredelio za kaznu zatvora od pet do petnaest godina, a u drugom slučaju je zapretio kaznom zatvora od najmanje deset godina (Krivični zakonik Republike Srbije, 2024: tačka 4).

U poslednjem stavu člana 194. KZ RS određeno je da se ima kazniti i lice koje prekrši mere zaštite od nasilja u porodici određene od strane suda i to kaznom zatvora od tri meseca do tri godine, kumulativno sa novčanom kaznom (Krivični zakonik Republike Srbije, 2024: tačka 5).

U vremenskom periodu od 10 godina, koji pokriva predmet istraživanja u ovom članku, prijavljeno je 998 maloletnih lica za sva krivična dela protiv braka i porodice, dok je samo za *krivična dela nasilje u porodici* prijavljeno njih 968. Od ukupnog broja podnesenih prijava, svega u 30 slučajeva prijavljeno je neko drugo krivično delo, a ne delo nasilje u porodici. Sagledavajući ovu pojavu u procentima, može se zaključiti da se u 97% prijavljenih slučajeva radilo o krivičnom delu nasilja u porodici za koje se osnovano sumnjalo da je počinilac maloletno lice. Ovakvi rezultati istraživanja su odraz realnog stanja u društvu i predstavljaju alarm na uzbunu i poslednji trenutak da se po ovom pitanju preduzmu sistemske i organizovane mere od strane države i celokupne društvene zajednice.

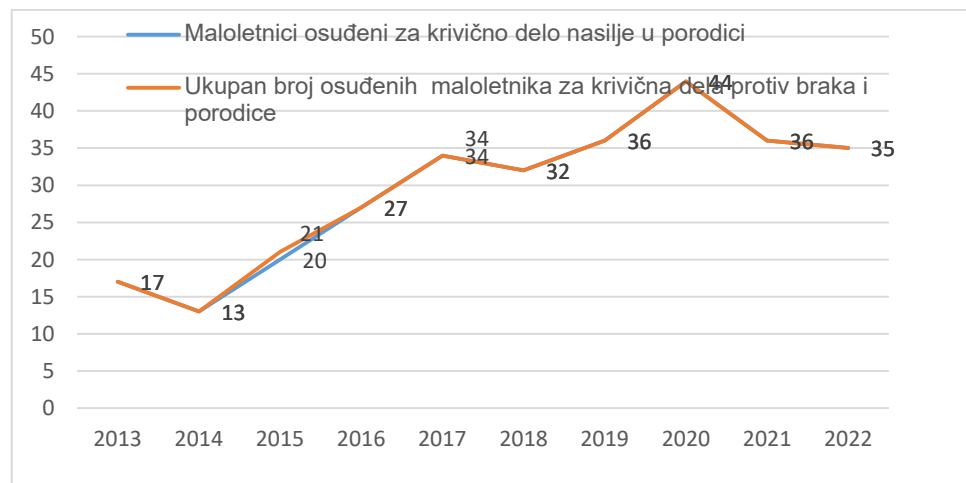
Grafikon 1. Prijavljena maloletna lica za krivična dela nasilje u porodici i krivična dela protiv braka i porodice u periodu od 2013. do 2022. na teritoriji Republike Srbije

Izvor: Republički zavod za statistiku/Skica autora

U nastavku istraživanja pratili smo broj osuđenih lica i dodeljene krivične sankcije tim licima za krivično delo nasilje u porodici u kategoriji maloletnika.

Grafikon 2. Broj osuđenih maloletnika za krivična dela nasilje u porodici i krivična dela protiv braka i porodice u periodu od 2013. do 2022. na teritoriji Republike Srbije

Izvor: Republički zavod za statistiku/Skica autora

Od ukupnog broja osuđenih maloletnih lica u kategoriji krivičnih dela protiv braka i porodice, svi maloletnici su bili osuđeni za krivično delo nasilje u porodici i to u svakoj godini posmatranog desetogodišnjeg perioda, sem u 2015. kada je jedno lice osuđeno za neko drugo krivično delo iz grupe krivičnih dela protiv braka i porodice. Na osnovu dobijenih rezultata, nedvosmisleno možemo zaključiti da je najdominantnije krivično delo iz ove grupe krivičnih dela, a za koje su osuđeni stariji maloletnici, bilo upravo krivično delo nasilje u porodici.

Tabela 1. Prikaz izrečenih krivičnih sankcija maloletnicima osuđenim za krivično delo nasilje u porodici u periodu od 2013. do 2023. na teritoriji Republike Srbije

Godina	Vaspitne mere			
	Maloletnički zatvor	Mere upozorenja i usmeravanja	Mere pojačanog nadzora	Zavodske mere
2013.	0	4	9	4
2014.	0	5	6	2
2015.	0	7	11	2
2016.	0	15	11	1
2017.	0	18	15	1
2018.	0	7	20	5
2019.	0	13	22	1
2020.	2	21	15	6
2021.	0	7	23	6
2022.	0	18	16	1
Σ	2	115	126	29

Izvor: Republički zavod za statistiku/Skica autora

Jedan značajan deo razloga ovakvog stanja treba tražiti upravo u krivičnim sankcijama, njihovoj dužini trajanja, vrsti i ustaljenoj stereotipnoj sudskoj praksi. Iz Tabele broj 1 može se jasno uočiti da se maloletnicima u posmatranom periodu, osim u dva slučaja, nije izričala kazna maloletničkog zatvora, iako je ona stajala sudijama kao zakonska mogućnost (Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravna zaštita maloletnih lica, 2024). Sudije su se u slučaju maloletnika najčešće odlučivale za mere pojačanog nadzora, i to: pojačani nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca, pojačani nadzor u drugoj porodici, pojačani nadzor od strane organa starateljstva i pojačani nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje maloletnika. Pored mera pojačanog nadzora nad maloletnicima, izricane su još i: mere upozorenja i usmeravanja, kao što su sudski ukor i posebne obaveze; zavodske mere, među kojima upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje iz razloga što se smatralo da će na takav način postići svrhu kažnjavanja. Ipak, s obzirom na uočene trendovi u frekvenciji izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici od strane maloletnika, može se zaključiti da bi se postojeća, stereotipna sudska praksa trebala menjati u korist primene efikasnijih sankcija prema maloletnim licima, uz istovremeno pojačavanje vaspitnog i stručnog rada nadležnih društvenih institucija za rad sa ovom kategorijom populacije u Srbiji, uključujući sve mogućnosti uticaja koje pruža razgranata mreža institucija, ustanova, organa i organizacija građanskog društva.

Država je sa svoje strane prepoznala ovaj problem i 2023. godine inovirala Zakon o sprečavanju nasilja u porodici koji je donet 2016. godine, ali i pored donošenja novog Zakona, u praksi se događaju isti i još teži problemi sa nasiljem u porodici, pa se može zaključiti da implementacija ovog i drugih srodnih zakona kroz institucionalni pravosudni sistem i preduzete druge sistemске mere usmerene na sprečavanje nasilja u porodici ne daju očekivane rezultate. Inoviranjem i Zakona o pravima deteta i maloletnih lica, uvođenjem novog, činili su se značajni koraci u prevenciji maloletničke delinkvencije jačanjem uloge policije u tom procesu (Igrački, 2012:399). Zbog toga je nužno preduzeti obimna fundamentalna i primenjena istraživanja u ovoj oblasti kako bi se potpunije sagledale tendencije i trendovi kretanja ove pojave, otkrili i naučno objasnili

uzroci masovnih pojava maloletničkog nasilja u savremenom dobu razvoja ljudskog društva i preduzele proširene sistemske mere na smanjenju nasilja među maloletničkom populacijom.

Posebno pitanje koje se ovde nameće jeste oporavak i nastavak života žrtava porodičnog nasilja, kao i moguće mere podrške države žrtvama. Takođe, kao logično pitanje nameće se da istraživači ove oblasti u primenjenim istraživanjima utvrde koliki je stepen nasilja, koliko dugo traje, u kojoj fazi nasilja se članovi porodice odlučuju da prijave maloletno lice nadležnim državnim organima i od države zatraže pomoć, itd. U procesu primenjenih istraživanja treba uzeti u obzir i činjenicu da je Republika Srbija društvo „krutog vaspitanja“ gde je „velika sramota“ da neslaganja u okviru porodice spozna uža i šira okolina. Ovaj fenomen zaslužuje da mu se posveti značajno mesto i vreme u budućim istraživanjima problema maloletničkog nasilja, posebno nasilja u porodici od strane maloletnih lica.

3.5. Mere prevencije i mogući pravci razvoja

Od najranije životne dobi, pa sve do punoletstva, kada stičemo pored pravne i poslovnu sposobnost, odnosno sposobnost da koristimo određena prava i snosimo određene obaveze, pojedinac je deo nekog kolektiva, organizacije i zajednice. Ljudi kao društvena bića imaju potrebu i prava za pripadanje nekom kolektivu, ali isto tako imaju i obavezu očuvanja takvog kolektiviteta i propagiranja zajedništva. Razvoj empatije i socijalne odgovornosti, uvažavanje tuđih misljenja, razumevanje i uvažavanje različitosti, podsticanje timskog rada i slično, sve su to dobri koraci ka uspehu društva u borbi protiv bilo kog nasilja, posebno nasilja u porodici. Destruktivnim ponašanjem, kad god se ono ispoljilo, ugrožava se ili uništava postojanje porodice kao osnovne ćelije svakog društva, a zatim i drugih društvenih grupa i zajednica.

Utvrdjivanje disciplinske odgovornosti kod učenika u osnovnom obrazovanju ima za cilj da se ostvari nekoliko važnih aspekata koji se tiču njihovog razvoja i opšteg funkcionisanja u školskom okruženju. U vezi sa tim može se reći da je jedan od najvažnijih ciljeva razvoj učeničke sposobnosti da preuzmu odgovornost za svoje ponašanje i poštiju pravila škole i pravila koja propisuje društvena zajednica.

Sublimirani rezultati anketnog ispitivanja nastavnika razredne i predmetne nastavne i rezultati provedenog intervjua sa rukovodstvom osnovne škole upozoravaju na činjenicu da 79% ispitanika nije zadovoljno kako Zakon uređuje oblast disciplinske odgovornosti u školama, ocenjujući zakonska rešenja kao zastarela i konfuzna. Posebno je značajan nalaz da 75% ispitanih nastavnika smatra da su sankcije za disciplinovanje u osnovnim školama blage ili prevaziđene na dostignutom stepenu razvoja srpskog društva, apostofirajući prevaziđenu meru *ukora nastavnčkog veća*. Veoma je indikativan i nalaz proizašao iz anketnog ispitivanja i provedenog intervjua da ispitani nastavnici i intervjuisani članovi rukovodstva osnovne škole imaju ujednačen stav da bi uvođenje novčanih kazni ili društveno-korisnog rada za nedisciplinovane učenike bila efikasna mera u disciplinovanju učenika.

Takođe, za nauku i srpsko društvo u celini, upozoravajući je nalaz da 79% ispitanih nastavnika razredne i predmetne nastave očekuju porast nasilja među decom i maloletnicima u budućnosti. Skoro identičan stav imaju i intervjuisani članovi rukovodstva osnovne škole. Ozbiljno upozorenje predstavlja i egzaktno utvrđena činjenica da 32% ispitanih nastavnika smatra da u procesu utvrđivanja disciplinske odgovornosti učenika, po pravilu, izostaju efekti saradnje sa Centrom za socijalni rad i Ministarstvom unutrašnjih poslova. Odgovori intervjuisanih članova rukovodstva osnovne škole bili su u potpunoj korelaciji sa stavovima anketiranih nastavnika razredne i predmetne nastave.

Značajan rezultat koji je proizašao iz anketnog ispitivanja nastavnika i intervjua sa rukovodstvom osnovne škole jeste, da 96% ispitanih smatra opravdanom odluku o uvođenju instituta školskog policajca u osnovne škole. Stavovi učenika po ovom pitanju su u visokoj korelaciji sa stavovima nastavnika razredne i predmetne nastave i stavovima rukovodstva osnovne škole. Međutim, jedinstven je stav svih ispitanih da sama ta mera nije dovoljna za osiguranje pune bezbednosti i sigurnosti učenika i nastavnika u školama, zbog

čega predlažu dodatno uvođenje video-nadzora, gde god je to moguće i pojačano dežurstvo nastavnika u školama.

Sumirajući rezultate istraživanja stavova učenika o disciplinskoj odgovornosti u školama, može se zaključiti da 72% ispitanih voli da ide u školu; 85% nije upoznato sa procedurama za disciplinsku odgovornost; protiv 14% ispitanika se vodi, ili se vodio disciplinski postupak; 61% ispitanika je bilo na razgovoru kod pedagoga ili psihologa povodom nekih incidenata koji su se dogodili u školi; 91% anketiranih učenika oseća sigurnost zbog prisustva školskog policajca, ali bi bili sigurniji da ima više dežurnih nastavnika; samo 6% ispitanih učenika je učestvovalo u nekom vidu humanitarnog rada; 36% anketiranih se izjasnilo da im roditelji ne dolaze na roditeljske sastanke ili na konsultacije sa razrednim starešinama, a 60% ispitanih učenika osnovne škole smatra da im u smislu disciplinske odgovornosti ništa ne znači mera *ukora odeljenskog veća*, te da na njihovo ponašanje najviše utiče mera *ukora direktora*.

Što se tiče nasilja uopšte i nasilja u školama posebno, rezultati intervjuja provedenog sa sekretarom, pedagogom, zamenikom direktora i direktorom osnovne škole su pokazali da su novi oblici i načini ispoljavanja nasilja u školama u porastu i da su sve teže uočavaju i otkrivaju, a samim time i teže sankcionišu. Takođe, rezultati intervjuja su potvrdili da je, pored konvencionalnih načina nasilja u školama, sve prisutnije sajber nasilje, vršnjačko nasilje i nasilje na rasnoj osnovi. Otuda, autori ovog rada preporučuju da naučne institucije društva, kroz fundamentalna i primenjena istraživanja, potpunije analiziraju sve aspekte ove štetne društvene pojave. Posebnu preporuku autori ovog članka upućuju društvenim i državnim institucijama, ustanovama i organizacijama da usmere znatno veću pažnju, kako ustaljenim, tako i novim oblicima i načinima ispoljavanja nasilja u porodici, uvažavajući činjenica da živimo u „digitalnoj eri“, u „informatičkom društvu“ koje ostavljaju posledice na pojedince i društvene grupe, među kojima je porodica najosetljivija društvena grupa koja je izložena svim uticajima realnog i virtuelnog života.

Rezultati istraživanja u ovom članku potvrdili su saznanje da je nedavnim inoviranjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici učinjen značajan korak napred u borbi protiv nasilja u porodici, ali je realna društvena praksa pokazala da u primeni ovog Zakona ima dosta propusta, slabosti i neujednačenosti, kao i nerazumljive stereotipne prakse pravosudnih organa u izricanju mera pojačanog nadzora i mera upozorenja i usmeravanja, na račun mera maloletničkog zatvora i zavodskih mera. Istraživanje je pokazalo da organ koji bi trebao da vrši nadzor nad korektnošću sprovođenja Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, a to je Savet za suzbijanje nasilja u porodici, radi u potpunom „mraku“. Uvid u donete odluke, zaključke, preduzete mere i sprovedene akcije nije moguće ostvariti, što svakako nije dobro i govori o ne transparentnosti ovog nadzornog organa za primenu Zakona. Poslednja informacija o aktivnostima Saveta za suzbijanje nasilja u porodici je štura informacija o održanoj sednici Saveta iz marta 2023. godine.

Takođe, poražavajuća je činjenica da su u kategoriji maloletničke populacije, u posmatranom desetogodišnjem periodu, starija i mlađa maloletna lica najčešće prijavljivana i osuđivana za krivično delo nasilje u porodici i da im je ujednačeno izricana istovrsna sankcija, pojačanog nadzora. Iz ovakvog stanja stvari se može zaključiti da je sudska praksa u postupanju bila ujednačena, ali se postavlja drugo pitanje, da li je takvo postupanje ostvarilo pozitivne efekte u resocijalizaciji učinilaca ovih dela i da li je i u kojoj meri sprečilo recidiv ovih dela?

Istraživanjem predmetne materije u ovom članku je potvrđeno saznanje da država i njeni organi čine brojne napore i preduzimaju neophodne mere i aktivnosti na podsticanju razvoja porodice, donošenjem brojnih tzv. podsticajnih mera. Međutim, još uvek značajan broj državnih organa, posebno na lokalnim nivoima vlasti, ne preduzima dovoljno efikasno mere iz svoje nadležnosti, te na taj način umanjuju napore i preduzete mere države na centralnom nivou vlasti. Otuda je veoma važno na svim nivoima društva raditi na podizanju svesti kod mladih o neophodnosti očuvanja i razvoja porodice, kao osnovne i primarne društvene grupe, bez čije zdrave osnove nema ni napretka društva u celini. Na tom planu neophodno je da se na organizovaniji i kvalitetniji način uključe svi subjekti građanskog društva, pre svega mediji, brojna naučna i strukovna udruženja, nevladine organizacije i drugi organi i organizacije.

Na neophodnost planskog i organizovanog prisupa društva u borbi protiv nasilja upozoravaju nas neumoljivi statistički podaci koji nedvosmisleno pokazuju da je procenjeni broj stanovnika u Republici Srbiji u 2022. godini bio 6 664 449 građana, sa izraženim trendom depopulacije stanovništva, što znači da je stopa rasta stanovništva, u odnosu na prethodnu godinu, negativna i iznosi – 9,4%. Danas se, više nego ikada ranije, porodica kao primarna društvena grupa nalazi u dvostrukoj opasnosti. Najnoviji podaci pokazuju da će se u narednih trideset godina, ako se ništa ozbiljnije ne preduzme, trend depopulacije u Republici Srbiji nastaviti, te da će 2052. godine biti 5 224 762 stanovnika, što je u odnosu na 2022. godinu pad ukupne populacije od oko 1,5 miliona stanovnika (Republički zavod za statistiku, 2024).

Rezultati istraživanja u ovom radu su potvrdili ranija saznanja da se kao učinioci nasilja u porodici, po pravilu, uvek pojavljuju osobe iz najbližeg okruženja, te da lica koja proživljavaju nasilje u porodici su naviknuta da trpe nasilje i na drugim mestima i u drugim okolnostima ili su i sama nasilnici (Allen, Melendez-Torres, Ford, Bonell, & Berry, 2024).

Najčešći primeri iz društvene prakse koji svedoče o načinima oblicima izvršenja ove vrste krivičnog dela ili krivičnih dela koja su usko povezana sa porodičnim nasiljem su: udaranje, šutiranje, čupanje, davljenje, bacanje, nanošenje opekotina, gađanje raznim predmetima, pretnje, izolacija, ponižavanje, psovanje, omalovažavanje, vikanje, uhođenje, proganjanje i drugi oblici vršenja nasilja u porodici. Rezultati istraživanja u ovom članku ukazuju da je *porast nasilja u društvu direktno povezan sa porastom nasilja u porodici i obrnuto*.

Zvanični podaci do kojih smo došli na osnovu analize dostupnih izveštaja organa uključenih u suzbijanje nasilja u porodici, pokazuju da je tokom 2020. godine od posledica nasilja u porodici preminulo 26 žena. Slična situacija je bila i u 2021. i 2022. godini u kojima je preminulo 20, odnosno 32 žene. Samo u 2022. godini, zbog nasilja u porodici, iz primarnih porodica je privremeno izmešteno 403 maloletna lica i 232 punoletne žrtve, što je upozoravajući signal za adekvatnu društvenu akciju u borbi protiv nasilja u porodici.

Zaključak

Analizirajući nasilje u školama, porodici i porodičnom okruženju proizilazi generalni zaključak o trendu rasta nasilja uopšte i porodičnog nasilja, posebno. U svim oblicima nasilja, dominantna je uloga maloletnih lica. Otuda i proizilazi apel svim subjektima društva da sistemski preduzimaju usko specijalizovane mere, zasnovane na naučno istraženim dostignućima za suzbijanje nasilja (BenYishay, Sayers, & Wells, 2024), te da se poveća broj organa reda i mira u kolektivima gde deca svakodnevno borave; da se aktivnosti škole više usmere ka vaspitno-obrazovnom radu, a ne samo obrazovnoj aktivnosti; da se sankcionišu roditelji koji zanemaruju ili zapostavljaju svoju decu; preispita i promeni ustaljena sudska praksa koja očigledno ne daje dobre rezultate; povećaju kapaciteti Centara za socijalni rad, jer je primetna manjkavost u njihovom postupanju, i da se pooštri zakonska regulativa po pitanju odgovornosti učenika za kršenje školskih standarda, posebno discipline učenika u osnovnim i srednjim školama. U tom pravci treba usmeriti i izmene Krivičnog zakonika Republike Srbije za smanjenje starosne granice za krivičnu odgovornost maloletnika sa 14 na 12 godina, za pojedine vrste krivičnih dela.

Usmeravajući pažnju naučne, stručne i najšire društvene javnosti na egzaktne činjenice navedene u ovom članku, ispunjen je naučni cilj ovog rada, a podsticanjem naučnih institucija i samostalnih istraživača da nastave sa fundamentalnim i primenjenim istraživanjima ovog osetljivog društvenog problema, ispunjen je i društveni cilj izrade ovog rada, i u potpunosti potvrđena polazna hopotetička pretpostavka u ovom članku.

Statement

Financing

No organization funded this study. The author carried out the research at his own expense.

Conflict of interest

There is no conflict of interest.

Ethics

The material presented in this article meets all the points and requirements put forward by the Ethics Commission of the Editorial and Publishing Department of the public organization "Scientific and Educational Center «SUCCESSFUL».

Copyright

This is an open-access article distributed under Creative Commons Attribution. The license permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are properly acknowledged.

References

- Allen, K., Melendez-Torres, G., Ford, T., Bonell, C., & Berry, V. (2024). Parental domestic violence and abuse, mental ill-health, and substance misuse and the impact on child mental health: a secondary data analysis using the UK Millennium Cohort Study. *BMC Public Health*, 1–15.
- Bastian, C., & Wendt, S. (2023). Collaboration Between Child Protection and Domestic and Family Violence: A Case File Review. *Australian Social Work*, 186-202.
- BenYishay, A., Sayers, R., & Wells, J. (2024). Prevalence of school related violence in seven countries: A cross-sectional survey. *PLoS ONE*, 1-16.
- Danilovic, N. (2021). Application of the Document Analysis Method in the Social Sciences. *Social Communications: Theory and Practice*, Vol. 13(2). DOI: 10.51423/2524-0471-2021-13-2
- Danilovic, N. (2015). Metod analize sadržaja dokumenta sa instrumentima [*Method of content analysis of documents with instruments*]. Belgrade: Andrejević Foundation (in Serbian)
- Igrački, J. Uloga policije u prevenciji maloletničkog prestupništva [*The role of the police in the prevention of juvenile delinquency*] Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd (in Serbian).
- Jugović, A. (2012) Maloletnički kriminal u savremenom društvu: obeležja, uzroci i efektivni programi socijalne intervencije [*Juvenile crime in modern society: characteristics, causes and effective social intervention programs*]. Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd (in Serbian).
- Krivični zakonik Republike Srbije [*Criminal Code of the Republic of Serbia*]. (2024). *Official Gazette*, No. 85/2005, 88/2005., 107/2005., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019. Retrieved from <https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html> (in Serbian).
- Manojlovic, D., Lazić, D., & Miladinovic Bogavac, Ž. (2024). Deadly attack: Dubona and Malo Orašje: absence of the protector. *MB University International Review - MBUIR 2024*, 104-115. doi: <https://doi.org/10.61837/mbuir020124104m>
- Mattonet, K., Kabelege, E., Mkinga, G., Kolwey, L., Nkuba, M., Bwire Masath, F., . . . Hecker, T. (2024). School-based prevention of teacher and parental violence against children: Study protocol of a cluster-randomized controlled trial in Tanzania. *BMC Public Health*, 24(1), 1-15.
- Navjot, B., Sonali, R., Klarevas, L., Prins, S., Heinze, J., Cheung, K., . . . Branas, C. (2024). Protocol for a nationwide case-control study of firearm violence prevention tactics and policies in K-12 schools. *PLoS ONE*, 19(5), 1–11.
- Nacionalna platforma za prevenciju nasilja koje uključuju decu [*National Platform for the Prevention of Violence Involving Children*]: Retrieved from [Kako na efikasan način pomoći detetu da se odbrani od nasilja?](#) (in Serbian).

- Nikolić, Z. (2012) Mogućnosti socijalne profilakse maloletničkog prestupništva [*Possibilities of social prophylaxis of juvenile delinquency*] Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd (in Serbian).
- Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje [*Regulations on the protocol of action in institutions in response to violence, abuse and neglect*] . (2024). *Official Gazette*. Retrieved from https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_protokolu_postupanja_u_ustanovi.html (in Serbian).
- Pravilnik o pravima, obavezama i odgovornostima [*Regulations on rights, obligations and responsibilities*] (2024). Retrieved from Ministarstvo prosvete : <https://prosveta.gov.rs/skolski-i-studentski-zivot/https-prosveta-gov-rs-skolski-i-studentski-zivot-prava-obaveze-i-odgovornosti-ucenika-nastavnika-i-roditelja/> (in Serbian).
- Republički zavod za statistiku [*Statistical Office of the Republic of Serbia*]. (2024). *Projekcije stanovništva Republike Srbije 2022-2052*. Retrieved from <https://popis2022.stat.gov.rs/sr-cyrl/5-vestisaopstenja/news-events/20241018-projekcijestanovnistva-rs-2022-2025/> (in Serbian).
- Popadić, D., Plut, D., Pavlović, Z., Nasilje u školama Srbije - analiza stanja od 2006. do 2013. [*Violence in schools in Serbia - analysis of the situation from 2006 to 2013*], Institut za psihologiju, Beograd (in Serbian).
- Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivično pravnoj zaštiti maloletnih lica, [*Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Minors*]. (2024). *Official Gazette* 85/2005. Retrieved from https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_maloletnim_uciniocima_krivicnih_dela_i_krivicnopravnoj_zastiti_maloletnih_lica.html (in Serbian).
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja [*Law on the Foundations of the Education System*]. (88/2017, 27/2018 – dr. zakon, 10/2019, 27/2018 – dr. zakon, 6/2020, 129/2021 i 92/2023). Belgrade: *Official Gazette* (in Serbian).
- Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima deteta [*Law on the Ratification of the United Nations Convention on the Rights of the Child*] (International treaties, No. 15/90 and International treaties, No. 4/96 i 2/97). *Official Gazette SFRJ*. Retrieved from https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ratifikaciji_konvencije_ujedinjenih_nacija_o_pravima_deteta.html (in Serbian).
- Zakon o sprečavanju nasilja u porodici [*Law on the Prevention of Domestic Violence*]. (2023). Retrieved from *Official Gazette* No. 94/2016 i 10/2023 – dr. zakon: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html (in Serbian).
- Zakon o obligacionim odnosima [*Law on Obligations*] (2020) Retrieved from *Official Gazette*: Zakon o obligacionim odnosima (Zakon o obligacijama, ZOO). Todorovic, N. (2024, studenoga 24). Masovne dojave o bombama u školama, OŠ «20. Oktobar» iz Beograda neslavni rekorder: «Evakuišemo učenike čak i po četiri puta na dan». Blic. 12. decembar 2023. <https://www.blic.rs/autori/nikola-todorovic> (in Serbian); Identifikovane osobe koje šalju dojave o bombama u školama u Beogradu (2024, studenoga 20). www.slobodnaevropa.org/a/dojave-bombe-skole-beograd-srbija-podmetnute-mup-policija-32725478.html (in Serbian); Dojave o bombama u Srbiji: Na meti škole širom Beograda, policijske ekipe na terenu (2024, studenoga 22). BBC. www.bbc.com/serbian/lat/srbija-61464727 (in Serbian).
- Izveštaj o radu školskog policajca [*Record of work of a member of the Ministry of Internal Affairs (school police officer)*] No. 434/23. (2023) (in Serbian).

Implikacije (ne) odgovornosti maloletnih lica na rast nasilja u društvu

Dragana Lazić

Doktor pravnih nauka,
Vanredni profesor Krivičnog i Krivičnoprocesnog prava
(Beograd, Republika Srbija)

Aleksandra Danilović

Doktor pravnih nauka,
Docent Javno-pravnih nauka
(Beograd, Republika Srbija)

Marija Kostić

Doktor pravnih nauka
Vanredni profesor Upravnog i Upravnoprocesnog prava
(Beograd, Republika Srbija)

Apstrakt

Savremeno društvo svedoči o eri ekspanzije nasilja u svim sferama života i rada. Nasilje kao centralni pojam svakodnevno se pominje, analizira i proučava, ali njegovo prisustvo i dalje se ne smanjuje, već u kontinuitetu raste. Jedino što se menja jesu oblici sprovođenja nasilja u školama i porodici, na utakmicama i javnom prevozu, na ulicama i radnim mestima, društvenim mrežama, internetu i posredstvom savremenih informacionih tehnologija u svim oblastima društvenog života.

*Polazeći od premise porasta nasilnih akata maloletnih lica, **predmet članka** obuhvata analizu uzroka i posledica sklonosti mladih ka nasilju u ranoj životnoj dobi i odgovornost društvenih aktera za takvo ponašanja maloletnika. Odgovori srpskog društva na maloletničko nasilje analizirani su sa aspekta vaspitnog rada s maloletnim licima i pokretanja disciplinskih, moralnih i pravnih sankcija protiv maloletnika.*

***Cilj članka** jeste da se na osnovu potpunije deskripcije ove štetne društvene pojave otkriju i naučno objasne savremeni uzroci nagle ekspanzije maloletničkog nasilja, ali i da se objasni stepen efikasnosti primenjenih sankcija na maloletne učinioce nasilnih akata.*

U pribavljanju podataka korišćena je metoda ispitivanja primenom tehnika anketnog ispitivanja i slobodnog usmerenog intervjua, kao i operativna metoda analize sadržaja dokumenata, pre svega, njene tehnike kvalitativne i kvantitativne analize dokumenata. U obradi pribavljenih podataka primenjena je statistička metoda, pretežno njeni postupci deskriptivne analize, s težištem na frekvencijama broja prijavljenih, optuženih i osuđenih maloletna lica za krivična dela nasilje u porodici i protiv braka i porodice, u vremenskom periodu od 2013. do 2022. na teritoriji Republike Srbije.

***Rezultati** istraživanja produkovali su nekoliko novih metodskih postupaka za rano otkrivanje nasilnih akata i za identifikovanje i prepoznavanje pretendenata na maloletničko ponašanje. Takođe, ponuđene su sistemske mere za suzbijanje ove društveno opasne pojave, kao i naučno utemeljeni predlozi za suzbijanje maloletničkog nasilja koji predstavljaju dobru osnovu roditeljima, starateljima, nastavnicima, profesorima i nadležnim društvenim institucijama, organima i organizacijama savremenog društva da preventivno i protektivno deluju na smanjenju maloletničkog nasilja.*

***Ključne reči:** maloletničko nasilje, maloletna lica, disciplinska, prekršajna i krivična, odgovornost maloletnika.*

**Вплив (без)відповідальності неповнолітніх
на зростання насильства в суспільстві**

Драгана Лазич,

доктор юридичних наук,
доцент кафедри кримінального й кримінально-процесуального права
(Белград, Республіка Сербія);

Олександра Данилович,

доктор юридичних наук,
асистент кафедри публічного права
(Белград, Республіка Сербія);

Марія Костич,

доктор правових наук,
доцент кафедри адміністративного та адміністративно-процесуального права
(Белград, Республіка Сербія).

Сучасне суспільство переживає епоху експансії насильства в усіх сферах життя та праці. Насильство як центральне поняття аналізують та вивчають, але його присутність усе ще не зменшується, а постійно зростає. Єдине, що змінюється, – це форми насильства в школах і сім'ях, на спортивних заходах і в громадському транспорті, на вулицях і на роботі, у соціальних мережах, в інтернеті тощо.

З огляду на збільшення насильницьких дій підлітків предметом статті є аналіз причин і наслідків схильності дітей до насильства й відповідальності соціальних суб'єктів за таку поведінку неповнолітніх. Реакція сербського суспільства на насильство серед неповнолітніх аналізується з точки зору виховної роботи з дітьми та застосування дисциплінарних, моральних і правових санкцій до неповнолітніх.

Метою статті є розкриття й наукове пояснення сучасних причин раптового поширення насильства серед неповнолітніх на основі детального опису цього шкідливого соціального явища, а також пояснення ступеня ефективності санкцій, що застосовуються до неповнолітніх, винних у злочинах, насильницьких діях.

Під час збору даних методами дослідження, які ми використовуємо в цій статті, є методи опитування та інтерв'ю в довільній формі, а також оперативний метод аналізу змісту документа, насамперед методи якісного та кількісного аналізу документів. Під час обробки отриманих даних застосовувався статистичний метод, опис з акцентом на кількості підозрюваних, обвинувачених і засуджених неповнолітніх за домашнє насильство та злочини проти шлюбу й сім'ї в період із 2013 року по 2022 рік на території Республіки Сербія.

Результати дослідження дозволили запропонувати кілька нових методологічних процедур для раннього виявлення насильницьких дій, а також для ідентифікації та розпізнавання тих неповнолітніх, які є потенційними порушниками закону. Також були запропоновані системні заходи протидії цьому суспільно небезпечному явищу, науково обгрунтовані пропозиції щодо протидії насильству серед неповнолітніх. Такі заходи можуть бути підґрунтям для батьків, опікунів, учителів, викладачів та компетентних соціальних установ, органів та організацій сучасного суспільства в превентивних і захисних заходах, що спрямовані на зменшення насильства серед неповнолітніх.

Ключові слова: насильство серед неповнолітніх, неповнолітні, дисциплінарна, проступково-кримінальна відповідальність неповнолітніх.

